

VÍZKELETI LÁSZLÓ

Alkalmazott nyelvészet

Simon Szabolcs: Nyelvi szondázások

Simon Szabolcs nyelvész, a komáromi Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének oktatója 2010-ben jelentette meg tanulmánykötetét *Nyelvi szondázások* címmel. Tudományos tevékenységében főként a magyartankönyvek nyelvének kutatásával, a magyar nyelv módszertani kérdéseivel, a kétnyelvűséggel, a sajtó nyelvezetével, névtani kutatásokkal foglalkozik. Oktatói tevékenysége mellett belső munkatársa a dunaszerdahelyi székhelyű Gramma Nyelvi Irodának, valamint a pozsonyi Állami Pedagógiai Intézetnek. A kiadvány az *Alkalmazott nyelvészeti tanulmányok a szlovákiai magyar nyelvhasználat köréből* alcímet viseli, melyben a szerző a szociolingvisztika módszertanát is követve mutatja be a szlovákiai magyar nyelvhasználat nyelvi és nyelven kívüli sajátosságát, a szlovák nyelvpolitika egyik, oly sokat vitatott területét, valamint a szlovákiai magyar nyelvi nevelés hiányosságaira hívja fel a figyelmet.

A kötet első tanulmánya *A szlovák nyelvészek és a szlovák nyelvtörvények: A szlovák nyelvpolitika elemzése* címet viseli. A szerző az 1990–1998 közötti politikai időszakot elemzi, kiemelve a szlovákiai magyar kisebbség nyelvpolitikai helyzetét. Szociolingvisztikai megközelítésből magyarázza a *nyelvi ideológiát* mint terminust, a nyelvvel kapcsolatos mítoszok elterjedését, társadalomra kifejtett hatásukat. A szlovák nyelvészek nyelvpolitikája 1968-ban gyökerezik, amikor Jozef Ružička a szlovák nyelvről szóló törvényjavaslatát a Pravda című napilapban tette közzé, majd ebből építkezett 1990 és 1995 között Ján Kačala, a nemzeti nyelvi mozgalom úttörője. Kačala mindenekelőtt a szlovák nyelv egységesítő erejét mint állami szimbólum helyénvalóságát hirdette. A Dél-Szlovákiát fenyegető asszimiláció, a szlovák nyelvi identitástudat elhomályosulása ellen tüntetett a Matica slovenská szervezet is. Mindennemű tudományos megalapozottság nélkül követelték a szlovák nyelv kodifikált változatában eszközölt változtatásokat, majd megalakult az ún. Központi Nyelvi Tanács, élén Ján Kačalával. Simon Szabolcs azokat a politikai tényezőket emeli ki, melyek Szlovákia nyelvpolitikai alapelveivé fejlődtek, melynek negatív oldalát a magyar kisebbség érzekelte és érzékeli leginkább (pl. Eva Slavkovská akkori oktatásügyi miniszter a magyar iskolák bezárásával fenyegetőzött 1998-ban). A tanulmány tükrözi azt a nyelvpolitikai

állapotot, amikor nyelvészek tudományos objektivitás nélkül befolyásolni tudták a politikusokat.

A következő írás a *Szlovákiai magyarok és nyelvtörvények* címet viseli, melyben a szerző a Szlovákiában élő kisebbségek nyelvi-nyelvhasználati jogait vizsgálja. Törvénycikkelyekre utalva elemzi a kisebbségek nyelvhasználatának szabályozását 1918 és 2000 között, kiemelve az egyes nyelvhasználati színterekről szóló intézkedéseket, az egyes törvénykezések hogyan korlátozták a kisebbségek nyelvi jogait. „...a magyar kisebbség a korábban meglévő jogáról nem óhajt önként lemondani, azok önkéntes feladásával önbecsülése szenvedne csorbát.” (50.) A tanulmány végén az 1995 novemberében elfogadott nyelvtörvénnyel kapcsolatos ismeretekről szóló kérdőíves felmérés tanulságairól olvashatunk. „Ahhoz, hogy a szlovákiai magyarok széles tömegei tisztában legyenek helyzetükkel, kevés a napi sajtóban megjelenő nyelvhasználati, ill. egyéb jogok ismertetése, vagy akár alapos szakavatott elemzése is; a demokráciával, törvényességgel kapcsolatos ismereteket generációról generációra kell továbbadni.” (56).

Nyelvtervezés – névtervezés. Személynévhasználat és a szlovákiai magyarok című írásában Simon Szabolcs az Új Szó című napilap 2004-ben megjelent példáiban a magyar és a kétnyelvű személyneveket vizsgálja a kétnyelvűség és a helyesírás tükrében. Korpuszvizsgálatában megállapítja, hogy az elemzett lapban található kétnyelvű magyar személynevek (Szigeti László; Juhos Ferenc) mellett megtalálható a magyar utó- és szlovák családnév (Hunčík Péter; Čenky Nikolett), valamint szlovák utó- és magyar családnév (Ladislav Orosz; Andrej Mészáros) együttese is. A tanulmány beszámol az ún. autográf aláírások vizsgálatáról és a magyar szakos hallgatók hivatalos névhasználatáról is.

A tanulmánykötet negyedik írása nyelvi-módszertani sajátosságokkal foglalkozik kétnyelvűségi környezetben. *Kétnyelvűség és tanterv-átalakítás Szlovákiában* címmel a szerző az „új” közoktatási törvény hiányosságait hivatott feltérképezni. „A törvény nem teszi lehetővé a tankönyvválasztást, ugyanakkor az alternatív pedagógiai módszerek használatát csökkenti, nem jelent megoldást az oktatás jelenlegi problémáira.” (83.) Probléma pedig akad bőven, főként, ami a nemzetiségi kisebbségek oktatáspolitikáját illeti (pl. helynevek a szlovákiai magyar földrajzkönyvekben). A szerző szerint nem elhanyagolható a tantervek szükségszerű tartalmi-módszertani újítása, változtatása sem, ennek elhanyagolása ugyanis az oktatás megmerevedéséhez vezethet.

A magyar és a szlovák nyelv választása három szlovákiai magyar településen című tanulmány Dunaszerdahely (erősen magyar többségű város), Pered (erősen magyar többségű falu) és Losonc (erősen szlovák többségű város) nyelvhasználati sajátosságait elemzi. Az írás Lanstyák Istvánnal készült társszerzőségben. A feltüntetett helységekben kvótamintát alkalmazva vizsgálták a két nyelv választásával kapcsolatos tényezőket a privát nyelvhasználati szintértől egészen a

központosított nyilvános színterekig. A tanulságokból kiderül, hogy a két erősen magyar többségű település közül Pereden van jelen a szlovák nyelv erőteljes hatása, mivel az ügyintézés a környékbeli városokban (Galánta, Vágsellye) ezen a nyelven tehetik meg a beszélők.

A következő tanulmány a *Nyelvi változók a szlovákiai magyar sajtóban* címet viseli. A szerző a sajtónyelv definiálása után kérdőíves vizsgálatból gyűjtött empirikus adatokra hagyatkozva elemzi a „nyelvi” változók szlovákiai változatainak típusát. A tanulmány a nyelvet nem mint rendszert (Saussure), hanem azt a társadalom és az ahhoz kapcsolódó fogalmak függvényében vizsgálja. Célja a szlovákiai magyar sajtó nyelvében is előforduló változók elterjedtségének és stílusbeli minősítésének feltérképezése volt a szlovákiai magyar értelmiségiek körében. Példaként említhetünk olyan elemeket, mint az alapiskola ('általános iskola'), mely az önálló alkotások közé tartozik, vagy a *diplom* ('diploma'), amely hangalakkölcsönzéssel került a nyelvünkbe. „Legfőbb tanulságként azt vonhatjuk le, hogy azok közül az elemek közül, melyeket adatközlőink elfogadtak, bizonyára sokat a szlovákiai magyar standard elemének lehet tekinteni...” (135.)

Milyen címen? Az újságcímekről, különös tekintettel néhány dél-szlovákiai magyar regionális lapra című tanulmányban a szerző a pragmatika és a funkcionális stilisztika–retorika módszertanát alkalmazva elemzi az Új Szó című napilap, a Komáromi Lapok, a Somorja és Vidéke, a Csallóköz – Žitný ostrov című regionális lapok és a Patonyföld című községi havilap cikkcímzeit. Az újságcímek elméleti kérdései és a gyakorlatban betöltött szerepük után a szerző régebbi és mai Új Szó-beli címeket elemez, kiemelve azok képzettársító, képes–metaforikus szerepét: „Kilyukadt az államkassza?; Dzsinnnek a palackból; Részeges stop a bósi vízlépcsőn?” (143.) Humoros tartalmú a következő cikkcím: „Elbocsátások Csallóköz egyik fontos, közel 1500 embert foglalkoztató, gépkocsi-szerelvényeket gyártó cégében – Meddig lesz még SCHÜTTnivaló?” (144.) A tanulmány fordításgyakorlati kérdésekre is felhívja a figyelmet, amikor a Komáromi Lapok regionális újságból származó, egymással ekvivalenciaviszonyban lévő cikkcímét „Európa büszke várává tehetjük városunkat / Naše mesto môžeme urobiť pyšným hradom Európy” (147.), avagy épp a magyar és a szlovák cím közti, stilisztikai szempontból érzékelhető különbözőséget „Készül az új területfejlesztési terv / Nový územný plán bude hotový do konca roka” (148.) elemzi. A tanulmány végén Simon Szabolcs megállapítja, hogy a cím és a szöveg autonóm egységet alkot, ezáltal nagy jelentőséget tulajdonít a címnek, amiből pragmatikai és szemantikai tanulságok is származnak.

A kötet következő írása *Az akció lexéma jelentésszerkezete az írott sajtóban* címet viseli. A tanulmányban a címben megjelölt szóalak az írott sajtóban való előfordulásáról olvashatunk. A vizsgált korpuszanyag az Új Szó, az Új Nő, a Népszabadság és a Nyugat folyóirat példányaiból származik. Az előfordulások előtt a szerző ismerteti az akció lexéma denotatív és konnotatív jelentését is. A vizsgálat-

ból arra a következtetésre jutunk, hogy egy-egy hangalakhoz tartozó jelentés folyamatos változáson, átalakuláson megy keresztül, eredeti jelentéséhez többletjelentés társulhat: „...Még mindig a tavaly őszi, Dániában bemutatott előadásom elemeit építem be az akcióimba: fejemen hangtölcserrel, különböző helyzetekben és helyeken szólítom...” (163.)

A következő tanulmány *Gondolatok a nyelvi purizmusról* címet viseli, melyben a szerző a szociolingvisztikai írások oly gyakori, szinte első terminusai közt szereplő, a nyelvművelő tendenciákat bíráló írások vezérfonalaként ismerteti a purista 'idegenellenes' nyelvi magatartást: „A szélsőséges purista nézeteket valló nyelvművelők, szépírók, mint például Kosztolányi Dezső minden idegen szónak ellenségei voltak, mivel anyanyelvük magyarságát féltették az idegen hatásoktól...” (174.) Simon Szabolcs ebben az írásában kiemeli a beszélt nyelv sajátosságait, az idegen szavak használatát, a „szociolingvisztikai változó” helyénvalóságát, tudományos megalapozottságát szűkebb és tágabb értelemben is, majd az anyanyelvi oktatásba való beépítését. Megfelelően arról, hogy sok esetben pont az ilyen elméletek vezethetnek az anyanyelvi oktatás nyelvhasználati pontatlansághoz. Ha azt fogjuk tanítani, hogy a „Nem-e láttad valahol azt a könyvet?” (177.) helyénvaló kijelentés a beszélt nyelvben, azt a nem kívánt jelenséget érhetjük el, hogy a beszélt nyelvi elemek beépülnek az írott nyelvbe, semmibe véve ezzel az írott nyelv normáját. Felmerül továbbá a kérdés, hogy pl. az oly sokat elemzett „szlovákizmusok” használatát miért kerüli beszédében több szociolingvista, és ennek ellenére miért nevezik ezeket a kölcsönelemeket a nyelv oly természetes velejáróinak?

A kötet utolsó írása az *Országos szintű pedagógiai mérések tanulmányai* címet viseli, melyben a szerző ismerteti a 2004/2005-ös tanév magyar nyelv és irodalom írásbeli érettségi vizsga eredményeit. A statisztikai adatok figyelembevételével elemzi a tanulók dolgozatainak végeredményét, külön értékelve az A, ill. a B szintű vizsgadolgozatokat. A tanulmány végén a pedagógusok közt végzett felmérésről olvashatunk, hogyan vélekednek az érettségi vizsga módjáról, az írásbelire megadott témákról.

Simon Szabolcs tanulmánykötetét ajánlom mindazon szakember és nem szakember olvasók figyelmébe, akiket érdekel az alkalmazott nyelvtudomány határon túli sajátossága, a szlovák nyelvpolitika elemzése, a szlovákiai magyarok nyelvi attitűdje, a szlovákiai magyar sajtó kiemelt aspektusa, a névtani kutatás, a kisebbségi magyar nyelv oktatásának módszertani kérdésköre.